

Oponentský posudek bakalářské práce

Tomáš Pikous: Fenomén „Svíták“. Historie a současnost populárního zpěvníku (nejen) pro mládež

Otázky nad vskutku ojedinělým „fenomémem Svíták“ vedly autora k tomu, aby se zabýval tímto svérázným zpěvníkem. Netají se tím, že je pro něj, zástupce mladší generace členů Českobratrské církve evangelické (ČCE), „srdeční záležitostí“. A vskutku může udivit, že podobně tomu bylo i v generaci předchozí (10). Proto se rozhodl k předložené práci, která v první části zkoumá dějiny zpěvu i daného zpěvníku, včetně kontextu vzniku písní, v poslední části je představen výzkum mezi mladou generací ČCE.

Tomuto úkolu autor podřídil strukturu své práce, která postupuje v logických krocích. Nejprve představí obecně zpěv v církvi a užívané zpěvníky. Ve vsí stručnosti zachycuje hlavní body těchto dějin a některé důrazy užívaných zpěvníků. Pro pochopení „fenoménu Svíták“ se autor o něco podrobněji věnuje kontextu vzniku písní v něm obsažených.

Zde se rozhoduje pro určitý typ interpretace těchto písní (i kontextu jejich vzniku), jakožto „prorockých písní“ (podrobněji charakterizuje na str. 25nn). Dobu vzniku (60. – 80. léta) charakterizuje – s přestávkou období pražského jara (je otázkou, zda psát s velkým „P“) – jako období „nesvobody, náboženského i kulturního útlaku“ (19). V tomto smyslu popisuje i „fungování ČCE“ (19), a to zejména z perspektivy vzájemného zápasu „vedení církve“, uskupení Nová orientace, případně vedení teologické fakulty, a těchto všech se státním dohledem nad církvemi. Objevuje se zmínka o „neoficiálních kulturních akcích i bytových seminářích“ (22) a dalších setkáních či undergroundu. Uznává, že situace byla složitá (23) a nepanovala „úplná důvěra“. Závěr tohoto kontextu je datován do listopadu 1989. Autor se tak soustředil na určité klíčové body a poněkud jednostranné vylíčení dějin církve, aniž zmínil, že mnoho sborů, a zejména tehdejších mládežníků, zřejmě nebylo přímo vtaženo do těchto zápasů, sbory žily aktivním plnohodnotným životem a rovněž s nadšením zpívaly písně budoucího Svítáku a spoluutvářely tento určitý typ evangelické kultury. Ostatně „školy mládeže“, opravdu krásně ilustrované v příloze, a další pravidelná či nepravidelná setkání ve sborech, to jen dokládají.

V charakteristice písní se diplomand soustřeďuje především na textovou stránku, což naznačil již v úvodu ke své práci (10²). Pochopitelně jmenuje zejména úpravy spirituálů, které v dané době rezonovaly nejen v církevním prostředí (25n). Ale šlo i o umělou tvorbu, přičemž písně často kolovaly v opisech bez jména autora. Nepochybně přispěly k zdomácnění písní i určité intenzivní situace, jak autor uvádí na příkladu pamětníků (27). Je škoda, že autor alespoň náznakem neuvede, že to byly právě také melodie, které přispěly k osvojení celé řady písní a zdomácnění v církvi. Jakožto pamětník mohu dotvrdit, že se tyto písně zpívaly a zpívaly a pomáhaly k identifikaci s určitou církevní kulturou, aniž by se hlouběji refleктоval obsah. To přišlo (někdy) až zpětně. Nejde o nijak nový fenomén, takto do jisté míry „fungovaly“ zřejmě například mnohé ženevské žalmy a další písně, ostatně i Luther si posloužil oblíbenými „šlágry“ své doby. V této části jde o vskutku stručné vylíčení charakteristiky písní, ale přesto je škoda, že nezmiňuje i další fenomén – totiž mnohé kontakty církve v 60. letech se zahraničím, a to zejména v oblasti práce s mládeží. Takže mj. vznikla řada překladů písní (M. Heryán, K. Trusina) oblíbených v Německu či ve Francii, z nichž je, byla a nepochybně bude nejoblíbenější písní „Díky za toto krásné ráno“, mající původ v prostředí francouzských dělnických kněží. Zde se ovšem otvírá také otázka po širším kontextu vzniku těchto písní. Vskutku jde o otázku, nikoli tvrzení: Nejpozději od počátku 60. let lze sledovat na západ od našich hranic podobný fenomén „mládežnické“ písně, vyjadřující více společensky relevantní, etická i antropologická témata, pracující více s emocemi. Je to náhoda, nebo byla taková atmosféra doby? Nebo snad jde o důsledek otevřenosti tehdejší Evropy? V Německu to bylo často v kontextu „Kirchentagu“. Ostatně některé

písně z tohoto období se dostaly do nového vydání Evangelického zpěvníku ve skvělém překladu J. Tenglera.

Otázka zařazení těchto písní do celocírkevního zpěvníku, užívaného při bohoslužbách, přinesla určité otázky a až na nepatrné výjimky tyto písně „neprošly“. Autor vypisuje, o čem se v tehdejší době diskutovalo. Zmiňuje problematiku, která je nepochybně stále aktuální a řeší ji vlastně až nejnovější vydání Evangelického zpěvníku: totiž aby byl církevní zpěvník zpěvníkem všech generací, tedy celého společenství. Lze potvrdit, že tam, kde není ve sboru alespoň trochu školený varhaník, obvykle doprovázejí písně na kytaru kazatelé, kteří pro tento účel volí pochopitelně písně vhodné pro tento způsob doprovodu a klasické písně, zejm. žalmy, se (již) neumí. Diplomand nijak nezamlčuje, že v diskusích ohledně zařazování těch či oněch písní hrály roli i důvody teologické (30n). Další vydání Evangelického zpěvníku a Dodatku již obsahují celou řadu „svítákovek“ a dalších písní novější tvorby (51n). Jistě by stálo za hlubší úvahu, jaké okolnosti to umožnily.

Jakožto určité specifikum „svítákovek“ je podle autora „šíře a hloubka témat a emocí v něm obsažených“, i to, že „odráží dobu svého vzniku“ (32), ale jsou v něm i zdařilé biblické písně i písně liturgicky orientované z katolického prostředí. Ostatně ekumenickou stránku Svítáku, resp. písní v něm obsažených, by šlo více zdůraznit, mnohé písně zdomácněly ve zpěvnících jiných církví dříve než v samotné ČCE. K charakteristice písní patří i uvedení několika nejvýznamnějších autorů a jejich životopisů s ohledem na tvorbu písní. Je třeba ocenit, že si autor všímá i početního poměru mužů a žen mezi autory.

V podobné práci je velmi cenné, že je představen „vznik a vývoj“ uvedeného zpěvníku. Vskutku je možno mluvit o vývoji, který je doložen jeho předchůdci, ze kterého „Svíták“ postupně vyrostl. Autor se zde opírá zejména o práci ve sborníku „Cesta církve“ a o publikované vzpomínky tehdejších aktérů. Dává tak nahlédnout do poměrně komplikovaného procesu, jehož úspěch nebyl předem zaručen. Vydání zpěvníku těsně po listopadu 1989 umožnilo asi i jeho otevřenější kritiku. Rozhodně je zajímavé, že velká kritika se snesla na „technické provedení zpěvníku“ (48). Pro autory to asi nebylo snadné, další vydání mnohé napravila. Kdo ví, zda nehrála roli skutečnost, že si církev zvykla na vysoce kvalitní knihy (často reprinty) pašované před r. 1989 ze zahraničí, nebo na vysoce kvalitní knihy běžně užívané v bohoslužbách, vydané v zahraničí (zejm. Evangelický zpěvník).

Při hledání odpovědí na otázky, zda, a kdyžtak proč je „Svíták“ aktuální a oblíbený, se autor rozhodl pro kvantitativní šetření formou dotazníku. Dobře dokumentuje, o jaký typ výzkumu jde i jeho metodiku. Nutno říci, že počet respondentů (221) – z mého hlediska – ukazuje na nebývalý zájem o danou problematiku. Ale zvolil rovněž i zajímavé a důležité otázky, které zde není třeba blíže pojednávat, jsou k nalezení v příloze bakalářské práce. Nepochybně až překvapí, že srozumitelnost i oblíbenost písní, které vznikly většinou před 40 - 60 lety v docela jiné době, je u mladé generace tak vysoká. Obzvláště je třeba ocenit otázky ohledně současné tvorby a případného budoucího zpěvníku. Nepochybně by to stálo za další promyšlení, například u tématu „prorockých písní“ a „chval“, jak se mění tvář církve, nalik je mládež vlastně docela konzervativní, nebo konfesně otevřená či naopak uzavřená (nebo také lhostejná?) atp. Autor má nepochybně pravdu, že tvůrce nového zpěvníku pro mládež bude mj. „potřebovat i notnou dávku pokory a respektu vůči starším a novějším písním, stejně jako vůči různým pohledům a preferencím v celé evangelické mládeži“ (64). To je ostatně úděl asi všech zpěvníkových komisí všech generací, neboť například při tvorbě Evangelického zpěvníku v 60. a 70. letech šlo o to, jak skloubit písně reformační s těmi, které tehdejší starší generace považovala za své mládežnické písně, obsažené ve zpěvníku „Písně cestou života“, a právě také písně docela nově vzniklé.

V závěru autor shrnuje dosažené cíle i navrhuje další možnosti pro vydání podobného zpěvníku. Rovněž poskytuje cenné impulsy pro další bádání v této oblasti, mezi nimiž se zde objevuje i výše zmíněná otázka melodií a rytmiky mládežnických písní.

U „Svítáku“ vsutku nejde o jeden z mnoha zpěvníků, ale o „fenomén“. V tom je název bakalářské práce velmi výstižný. I to, že autor užívá terminologie, která se vsutku vžila – Svíták – svítákovky atp. A fenoménem byl tento zpěvník ještě před tím, než vznikl v knižní podobě, neboť tyto písně spoluutvářely specifickou kulturu, měly významnou sdružovací a identifikační funkci. A toto vystihnout, se autorovi určitě podařilo, bez ohledu na některé poznámky, které jsem v posudku uvedl. Autor doufá, že jeho práce by mohla být „podnětem a podkladem další vnitrocírkevní diskuze“ (65). Jednak si myslím, že není třeba se omezovat v tomto případě na „vnitrocírkevní“ diskusi. Písně mají (asi vedle diakonické práce) nejvíce ekumenického potenciálu. Nehledě na to, že existuje celá řada necírkevních (nebo mimocírkevních) odborníků, kteří se církevní tvorbě věnují badatelsky a mnohdy umí ocenit kvalitu (i poznat kýč a ledabylost). A konec konců, mnohé akce (festivaly aj.), kde se mj. zpívá ze Svítáku, resp. písně daného typu, přitahují i muzikanty z prostředí necírkevního. A že tato práce nepochybně může být *podnětem* diskuze, mohu již nyní potvrdit ze své zkušenosti.

K tomu patří i to, že předložená práce může být vsutku dobrým *podkladem* budoucích diskusí na téma (mládežnických) církevních písní. Je zde shromážděno množství pramenů a zdrojů, jejichž samotný seznam zaslouží ocenění. A v neposlední řadě velmi oceňuji část s přílohami. Nejen proto, že mně samotnému některé fotografie připomněly ony časy, ale i pro rozmanitost příloh a jejich dokumentační hodnotu. Na prvním místě samozřejmě provedený a pěkně dokumentovaný výzkum.

Z hlediska formálního by bylo možno práci po stránce grafické poněkud vylepšit, zejména typografické. Delší citáty je dobré vysázet odsazeně. Poněkud svérázný je způsob užívání poznámkového aparátu. Lze pochopit, že autor v rámci zachování určitého rozsahu práce přistoupil na poněkud netradiční řešení. Přesto je třeba poznamenat, že není vždy zřetelné, zda se jedná o parafráze, shrnutí, citáty atp.

I přes určité kritické poznámky předloženou bakalářskou práci rád doporučuji k obhajobě. Autor nejen shromáždil množství materiálu, který se na omezené ploše snažil strukturovaně zpracovat, ale provedl i vlastní výzkum s relevantními výsledky a otevřel možnosti další práce na uvedeném tématu. Práci navrhuji hodnotit v rozmezí A-B.

Ladislav Beneš, Dr.
Katedra praktické teologie ETF UK

V Praze 12. 9. 2023